

*І.О. Школьник, канд. екон. наук, доц,
Українська академія банківської справи НБУ;
О.М. Макаренко, АКБ "Укрсоцбанк"*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Вступ. Нині в економіці України намітилися позитивні тенденції економічного зростання, темпи та стійкість якого залежать значною мірою від здатності банківської системи забезпечувати потреби суб'єктів господарювання необхідними кредитними ресурсами. В умовах складного фінансового стану більшості вітчизняних підприємств та обмеженості їх власних ресурсів проблема отримання кредитних коштів стає однією з найважливіших не тільки з позицій поточної діяльності, але й перспектив розвитку господарюючих суб'єктів. Будь-яка кредитна операція повинна припускати збалансованість інтересів банку та позичальника. Банку необхідно грамотно оцінити кредитоспроможність контрагента, а останньому – чітко уявляти вимоги, що пред'являються кредитором.

Кредитні операції приносять банківським установам значну частину прибутку, причому вони пов'язані з кредитним ризиком і ризиком втрати ліквідності та платоспроможності, а у кінцевому підсумку – з ризиком банкрутства. Знизити кредитний ризик банку допомагає грамотно розроблена методика оцінки кредитоспроможності. Проблема оцінки потенційних та фактичних позичальників, їх фінансовий стан з точки зору спроможності своєчасно повернути суму основного боргу та відсотків є однією з актуальних проблем банківської діяльності.

З іншого боку, на сучасному етапі розвитку економіки України особливо важливе значення має проблема оцінки кредитоспроможності підприємств – позичальників. Багато підприємств у нашій країні в даний час зазнають труднощів, пов'язаних з отриманням банківських кредитів. Однією з перших стадій при отриманні банківського кредиту є оцінка кредитоспроможності позичальника, і в залежності від її результатів підприємство може одержати позикові кошти за зниженою ставкою відсотка, за звичайною, за завищеною, або отримати відмову у кредитуванні. Усі юридичні особи прагнуть одержати позикові кошти за їх мінімальною вартістю, тому на сьогодні проблема вдалого управління своєю кредитоспроможністю для підприємств є актуальною.

Постановка проблеми. Дослідженням теорії і практики організації кредитних відносин між банківськими установами та підприємствами присвячені праці вітчизняних вчених-економістів В. Галасюка, Г. Мельника та А. Бакаєва, Р. Шевченко і Я. Чайковського, П. Ковальова і Ю. Потійко, а також значна кількість наукових робіт у сфері методики оцінки кредитоспроможності таких російських авторів, як: В. Єдронова, О. Герасимова, О. Неволіла та інших.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. На наш погляд, процес кредитування підприємств в Україні потребує подальших наукових

досліджень і розробок. Зокрема, актуальною сьогодні є розробка теоретичних пропозицій з удосконалення методів оцінки кредитоспроможності корпоративних клієнтів, широке практичне використання яких дасть банківській системі України змогу підвищити ефективність діяльності всіх кредитних інститутів у процесі кредитування позичальників.

Виклад основного матеріалу. Кредит відіграє важливу роль у фінансуванні відтворювального процесу на рівні окремих суб'єктів господарювання. За останні 5 років помітно зросло значення кредиту як джерела формування фінансових ресурсів підприємств. За цей період в економіці України намітилися позитивні тенденції економічного зростання, темпи та стійкість якого залежать від здатності банківської системи забезпечувати потреби суб'єктів господарювання необхідними кредитними ресурсами. З кожним роком обсяги наданих кредитів зростають.

Структура кредитного портфеля банківських установ станом на 1 січня 2006 р. засвідчує дисбаланс між різними видами економічної діяльності позичальників. Негативним моментом для сучасного стану економіки є співвідношення між часткою кредитів, спрямованих позичальниками у торговельні операції (29,9 %) і будівництво (4,1 %). Аналіз розподілу кредитів банківських установ України за галузями економіки показує, що нині кредитуються в основному промисловість і торгівля (53,2 %). Проте стабільність кредитування сільського господарства, мисливства та лісового господарства на рівні близько 6 % є позитивним зрушенням і може стати важливим чинником розвитку агропромислового комплексу.

Таблиця 1

Динаміка кредитів, наданих установами банків в економіку України в 2001-2005 рр. (за видами економічної діяльності)*

Види економічної діяльності	2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		Відхилення 2005 р. до 2001 р.		
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	у питомій вазі, %	У % до загальної зміни
Усього, з них:	27792	100,0	42035	100,0	67835	100,0	88579	100,0	143418	100,0	115626	-	-
1. Кредити, надані суб'єктам господарювання, з них:	26403	95,0	38721	92,1	58849	86,7	73785	83,3	109895	76,6	83492	-18,4	72,2
1.1. Сільське та лісове господарство, мисливство	1676	6,0	2644	6,3	4561	6,7	5218	5,9	8192	5,7	6516	-0,3	5,64
1.2. Добувна й обробна промисловості	9869	35,5	13329	31,7	18559	27,4	22695	25,6	33489	23,4	23620	-12,2	20,4
1.3. Будівництво	636	2,3	880	2,1	1556	2,3	2656	3,0	5908	4,1	5272	1,8	4,6
1.4. Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	9917	35,7	15598	37,1	24598	36,3	30897	34,9	42846	29,9	32929	-5,8	28,5
1.5. Транспорт	1219	4,4	1599	3,8	2663	3,9	3737	4,2	4426	3,1	3207	-1,3	2,78
1.6. Інші	3086	11,1	4670	11,1	6913	10,2	8582	9,7	15034	10,5	11948	-0,6	10,3
2. Кредити, надані фізичним особам	1389	5,0	3313	7,9	8986	13,2	14794	16,7	33523	23,4	32134	18,4	27,8

*Вимоги за кредитами, наданими в економіку України (за видами економічної діяльності) // Бюлетень Національного банку України. – 2006. – № 2. – С. 102-103.

Отже, банківські кредити відіграють провідну роль у забезпеченні економічного зростання в Україні за умов, коли спостерігається стійка нестача власних інвестиційних ресурсів підприємств та обмеженість зарубіжного інвестування, стають основним джерелом фінансування розвитку підприємств. Про це свідчить випереджальне зростання загального обсягу кредитів до ВВП протягом останніх п'яти років, а також позитивні структурні зрушення у портфелі активів комерційних банків. Так, можна вважати сприятливими тенденціями даного процесу збільшення частки довгострокових кредитів у загальному їх розмірі.

У процесі кредитування суб'єктів господарювання важливого значення набуває оцінка кредитоспроможності позичальника, оскільки саме від того, як буде проведено оцінку, за якими показниками вона буде здійснена, залежатиме в цілому можливість отримання підприємством кредиту та умов його обслуговування. Сутність кредитоспроможності не може бути розкрита тільки через фінансово-господарське становище позичальника або систему умов, що визначають здатність підприємства залучати позиковий капітал і повертати його в повному обсязі в передбачені строки. Повинне бути бажання своєчасно і в повному обсязі виконувати умови кредитного договору, що свідчить про наявність необхідних моральних якостей позичальника.

Кредитоспроможність – складне, багатоаспектне поняття, що вимагає класифікації. В явному вигляді у спеціальній літературі така класифікація не дається, хоча багато визначень характеризують окремі види кредитоспроможності. Їх систематизація є важливим завданням, оскільки дозволяє банку визначити перелік показників, які враховуються при оцінці конкретного позичальника. Пропонується виділити наступні види кредитоспроможності:

- за терміном запозичення коштів: комерційна (короткострокова) кредитоспроможність; інвестиційна (довгострокова) кредитоспроможність;
- за статусом кредитора: кредитоспроможність, що оцінюється приватною особою; кредитоспроможність, що оцінюється підприємством; кредитоспроможність, що оцінюється кредитною організацією; кредитоспроможність, що оцінюється державою;
- за національною приналежністю позичальника: кредитоспроможність національного позичальника; кредитоспроможність іноземного позичальника;
- за статусом позичальника: кредитоспроможність корпоративного позичальника; кредитоспроможність індивідуального позичальника;
- за масштабами діяльності позичальника: кредитоспроможність позичальника великого бізнесу; кредитоспроможність позичальника середнього бізнесу; кредитоспроможність позичальника малого бізнесу;
- за галузевою приналежністю позичальника: кредитоспроможність промислового підприємства; кредитоспроможність підприємства, що працює у сфері торгівлі і послуг; кредитоспроможність фінансової організації та ін.

Специфіку того або іншого аспекту кредитоспроможності необхідно враховувати при ухваленні конкретного кредитного рішення. Наприклад, методичні рекомендації, що розробляються на підприємстві для аналізу кредитоспроможності контрагентів, повинні будуватися на зовнішніх джерелах інформації більшою мірою, ніж банківські методики оцінки кредитоспроможності корпоративних позичальників. При оцінці довгострокової кредитоспроможності більше уваги необхідно приділяти таким чинникам, як: інфляційні очікування, макроекономічні прогнози, стан виробничих потужностей і ринку збуту позичальника; при оцінці короткострокової кредитоспроможності – структурі балансу, доходам і витратам, грошовим потокам. Оцінка кредитоспроможності малого підприємства неприйнятна без аналізу кредитоспроможності його основних власників. При оцінці великих компаній повинні враховуватися особливості їх організаційних структур управління, роль у групі бізнесу тощо. Отже, кредитоспроможність клієнта у банківській практиці є одним з основних об'єктів оцінки при визначенні доцільності кредитних відносин.

Банк, визначаючи кредитоспроможність позичальника, застосовує комплексну оцінку. Її здійснюють у ході аналізу всіх елементів кредитоспроможності. Сучасні підходи до методології аналізу кредитоспроможності позичальників банками базуються на комплексному застосуванні кількісних і якісних показників. Серед методів і моделей оцінки кредитоспроможності позичальників банками, які широко застосовуються, можна виділити такі групи (див. рис. 1): класифікаційні (статистичні методи оцінки), до яких належать бальні системи оцінки (рейтингові методики) і моделі прогнозування банкрутств; моделі комплексного аналізу (на основі “напівемпіричних” методологій, тобто тих, які базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту: “правила 6 С”, CAMPARI, PARTS, PARSER тощо).

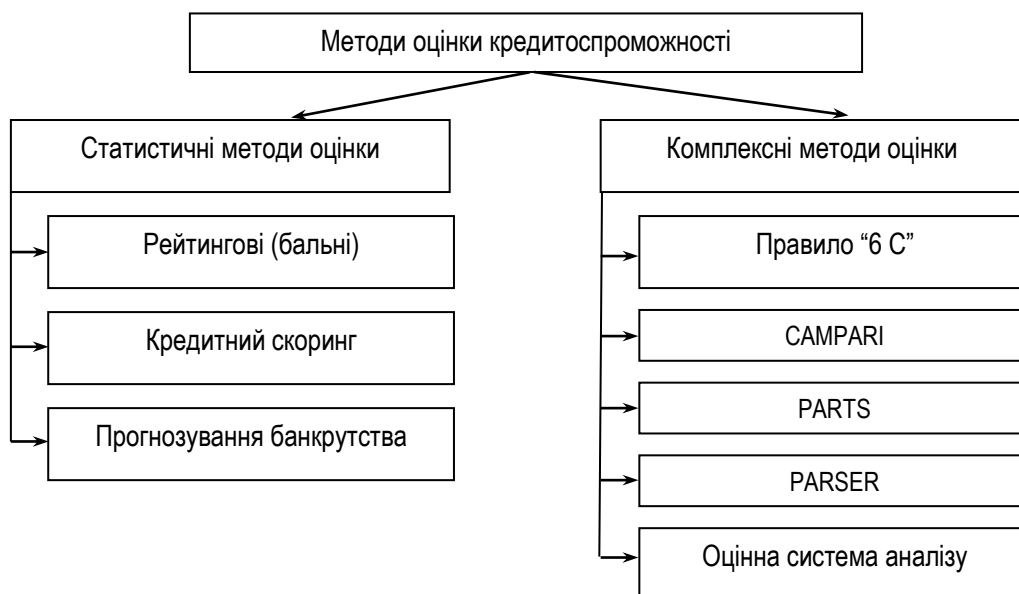

Рис. 1. Методи оцінки кредитоспроможності позичальників

Українські банки розробляють власні внутрішні положення та методики аналізу кредитоспроможності позичальника, в основу яких, як правило, покладено методичні рекомендації Національного банку України щодо оцінки банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника. У цілому механізм оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників – юридичних осіб – у сучасних умовах складається з двох основних етапів: аналізу фінансового стану потенційного позичальника; аналізу якісних показників діяльності підприємства.

Нами було проведено порівняльний аналіз структури методик провідних банківських установ (див. табл. 2). З таблиці 2 видно, що фінансовим показникам приділяється більше уваги в методиках АППБ “Аваль”, Приватбанку, АКБ “Правекс-Банк” та Промінвестбанку. Тільки в методиці АКБ “Укрсоцбанк” у більшій мірі враховуються якісні фактори, ніж показники фінансового стану.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика методик оцінки кредитоспроможності позичальника вітчизняних банків, %

Частка у структурі підсумкового показника	АКБ “Укрсоцбанк”	АППБ “Аваль”	КБ “Приватбанк”	АКБ “Правекс-Банк”	Промінвестбанк
Фінансові показники	10,94	76,79	98,27	53,33	65,10
Якісні фактори	89,06	23,21	1,73	46,67	34,90
у тому числі: кредитна історія	4,80	3,41	0,00	4,00	20,30
Забезпечення	3,43	0,00	0,00	26,67	0,00

У методиці АКБ “Укрсоцбанк” клас позичальника пропорційно залежить від внутрішнього кредитного рейтингу, рівня забезпечення та інших параметрів кредитної угоди. Як видно з аналізу методик оцінки кредитоспроможності українських банків (див. табл. 2), велика увага приділяється саме кредитній історії позичальника (її не враховує лише методика КБ “Приватбанк”). Для зменшення кредитного ризику банку доцільно сформувати бюро кредитних історій. Тому для більш об’єктивної оцінки кредитоспроможності необхідно банківській установі використовувати достовірну інформацію щодо суми минулих кредитів позичальника, прострочок, непогашення кредиту та відсотків за ним, або дострокового повернення кредитних коштів. Рівню забезпечення приділяється суттєва увага лише в методиках АКБ “Укрсоцбанк” та АКБ “Правекс-Банк”.

Для того, щоб з’ясувати, як залежить можливість підприємства отримати кредит в банку та на яких умовах, нами було проведено розрахунок класу позичальника на основі методик провідних вітчизняних банків. Результати розрахунків наведено в таблиці 3.

**Порівняльна характеристика методик оцінки
кредитоспроможності машинобудівного підприємства, %**

Частка у структурі підсумкового показника	АКБ “Укрсоцбанк”	АППБ “Аваль”	КБ “Приватбанк”	АКБ “Правекс-Банк”	Промінвестбанк
Фінансові показники	16,27	82,80	97,66	49,11	21,10
Якісні фактори	83,73	17,20	2,34	50,89	78,90
у тому числі: кредитна історія	7,65	3,19	0,00	4,46	46,10
забезпечення	2,00	0,00	0,00	29,46	0,00
Клас позичальника	Б	А	Б	А	В

Як бачимо з проведеної порівняльної характеристики методик оцінки кредитоспроможності сучасних банківських установ (див. табл. 3), підприємству, яке має нестійкий фінансовий стан, різними банками присвоєно різний клас позичальника; при цьому всі розрахунки проводились на основі однакових вихідних даних про фінансовий стан та про якісну сторону діяльності підприємства. Необхідно також відзначити, що розбіжність у класі позичальника досить суттєва від класу “А” (АППБ “Аваль”, АКБ “Правекс-Банк”) до класу “В” (АКБ “Укрсоцбанк”). В залежності від класу позичальника банк визначає умови кредитування підприємства. Таким чином, підприємство зможе отримати кредитні кошти в АППБ “Аваль” за більш низькою ціною, ніж в АКБ “Укрсоцбанк”.

Висновки. Отже, банку при розробці методики оцінки кредитоспроможності позичальника необхідно враховувати не тільки кредитний ризик, але й сучасний розвиток підприємств, а також зростання конкуренції на ринку кредитних послуг. Безперечно, що завищення класу позичальника призводить до зростання рівня кредитного ризику банківської установи, а з іншого боку, заниження класу позичальника призводить до зниження попиту на кредитні ресурси з боку суб’єктів господарювання. Тому при розробці методики оцінки кредитоспроможності позичальника необхідно максимально врахувати особливості його фінансово-господарської діяльності.

Список літератури

1. Вимоги за кредитами, наданими в економіку України (за видами валют та строками) // Бюлетень Національного банку України. – 2006. – № 2. – С. 89.
2. Ковальов П. П. Кредитний рейтинг клієнта як один з основних методів оцінки кредитоспроможності позичальника // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 12. – С. 37-41.
3. Константинов Н.С. Методические рекомендации по оценке кредитоспособности корпоративных клиентов в коммерческом банке // Финансовый менеджмент (рус.). – 2004. – № 2. – С.104-115.
4. Прохно Ю. П., Баранов П. П., Лунева Ю. В. Теоретические и практические аспекты оценки предприятия-заёмщика коммерческим банком // Деньги и кредит. – 2004. – № 7. – С. 46-50.

Отримано 30.10.2006